

Reformationen

Det här är offlineversionen av *Reformationen*. Följ länken för att komma åt ytterligare material som övningar, interaktiva element, filmer med mera.

<https://laromedel.ne.se/material/reader/205/7670>

PUBLIC DOMAIN

■ Altarbordsmålning av okänd konstnär, daterad 1561, från Torslunde kyrka i Danmark. Tavlan visar höjdpunkterna i den protestantiska gudstjänsten: dopet, predikan och nattvarden.

Ord och begrepp

Ordlista: Reformationen

Altare är ett slags bord, hylla eller liknande som används inom många religioner, ofta för att offra till en gud.

Avlat innebär i romersk-katolska kyrkan att man slipper den botgöring, alltså det straff, man egentligen skulle gjort för synder man begått.

Bulla var en viktig påvlig skrivelse som var vackert utformad och försedd med påvens sigill, alltså en sorts stämpelmärke.

Fredlös var en person om blivit fråntagen alla rättigheter och som vem som helst kunde döda eller skada utan att bli straffad.

Helgon är en person som levtt ett liv mycket nära Gud och som människor ber till för att helgonet ska be för dem hos Gud.

Kloster är en avskild plats där människor lever för att vara nära Gud och tjäna Gud eller för att leva enligt en religiös lära.

Krucifix är ett kors med den korsfäste Jesus.

Predikan innebär att man sprider det som man anser är Guds budskap eller något annat religiöst budskap och att man på så sätt försöker påverka människor.

Skärseld är enligt romersk-katolsk tro den plats där själarna renas i väntan på att få komma in i himlen.

Upproret inom kyrkan

På 1500-talet delades Västeuropas kristna i två läger. Protester mot påvens katolska kyrka slog över i ett religiöst uppror och fria protestantiska kyrkor uppstod – lutheranska, reformerta och anglikanska kyrkor.

Dessa fria protestantiska kyrkor ville uppmuntra folk till ett kristet liv. Detta skulle ske genom förändringar – reformer. Det protestantiska upproret har därför döpts till **reformationen**.

Avlaten

Skarp kritik riktades först och främst mot kyrkans **avlatshandel**. Den innebar att alla som ångrade sina synder kunde gottgöra dem genom att skänka en slant till kyrkan. Då fick man ett avlatsbrev som bevis på att kyrkan lät dra ett streck över ens synder. De var förlåtna eller rättare sagt avlåtna.

Som ett led i avlatshandeln skrämdes man upp folk. Kyrkans propaganda var mycket effektiv för att skapa fruktan. För alla de som inte var syndfria väntade ju en plågsam rening i **skärseldens** lågor och plågor.

Till slut hade avlatshandeln urartat helt. Man lockades till och med att friköpa sina döda släktingar och vänner.

”Så snart din slant i kistan klingar, sig själen upp ur skärselden svingar” löd reklamen.

STATENS HISTORISKA MUSEUM (CC BY 2.5 SE)

■ Genom att betala till kyrkan kunde man köpa sig fri från sina synder och från tid i skärselden. Avlatsbrevet var ett slags kvitto.

Martin Luther

De 95 teserna

En som var särskilt kritisk till avlatshandeln var en professor vid universitetet i Wittenberg i Tyskland, **Martin Luther**.

1517 skickade han ett brev till ärkebiskop Albrecht av Mainz där han kritiserade avlatsbrevet. Kritiken var formulerad som 95 påståenden, så kallade teser.

Luthers 95 teser har blivit berömda och man hör ofta att han spikade upp dem på kyrkporten till slottskyrkan i Wittenberg. Om detta verkligen hände är osäkert. Men att han skrev dem är säkert och Martin Luthers teser blev startskottet för reformationen.

VIOLLET/IBL

■ Martin Luther.

GARY YIM/SHUTTERSTOCK

■ Porten till slottskyrkan i Wittenberg där det sägs att Martin Luther spikade upp sina 95 teser.

Kritik av påven

Luthers kritik riktade sig även mot påven. I Rom hade Julius II fortsatt bygget av den nya **Peterskyrkan**. Det var ett enormt bygge som satts igång under 1400-talet. Det århundradet hade kyrkan förfallit. Många påvar tänkte mer på makt, rikedom och njutning än på Jesus kärleksbudskap. Folk tappade förtroende för kyrkans ledning och för en del framstod Peterskyrkan som ett skrytbygge.

I tes nummer 86 kunde man läsa:

”Varför bygger inte påven, som är rikare än den rikaste Krösus, denna Peterskyrka med sina egna pengar i stället för med pengar från stackars fattiga, troende människor?”

ALESSANDRO/SHUTTERSTOCK

■ Martin Luther kritiserade bygget av den nya Peterskyrkan i Rom i en av sina teser.

Kyrkan hade helt enkelt avvikit från Jesus ursprungliga lära. Så kan man sammanfatta de 95 tesernas kritik.

En massa dåliga nymodigheter – såsom avlaten – hade införts. De hade inget med kristendom att göra. Roten till dem var i stället girighet.

Men det fanns ett botemedel mot alla dessa försämringar. Tes nummer 62 fastslog att det gällde att återvända till Bibeln. Den var ”kyrkans sanna skatt”. Det som man inte hittade stöd för i Bibeln – som avlaten och helgondyrkan – skulle rensas bort. Det var den bästa medicinen mot maktmissbruk.

Bannlysningen av Martin Luther

Martin Luthers kritik ledde till att han fick en påvlig **bulle**. I den stod att han var en ”krälande orm, ett svin som brutit sig in i Guds vingård”. Han måste ta tillbaka sina ord. Annars var han **bannlyst**. Utesluten ur kyrkan och dömd till undergång.

Luther svarade med att elda upp bullan tillsammans med ett antal kyrkliga böcker. Det skedde ute på gården till hans universitet. Budskapet stod klart för de lärare och studenter som tittade på. Bara det som stod i Bibeln gällde.

Professor Martin Luther var en bestämd man med mycket häftigt humör. Efter bannlysningen sa han att påvekyrkan fötts ur Satans ändtarm.

Brytningen blev total – även med resten av samhället som förklarade honom **fredlös**. Vem som helst fick nu döda honom.

Men Martin Luther var inte utan vänner. Som beskyddare hade han **Fredrik III**, furste av Sachsen och kallad Fredrik den vise. Fredrik tog honom till sitt slott i Wartburg.

Martin Luther förändrar kyrkan

Gud vill bli förstådd

Martin Luthers protester mot kyrkan hade gjort att han blivit efterlyst. Han hade då tagit sin tillflykt till furst **Fredrik III:s** slott. I skydd av slottets stenmurar tog Luther itu med något mycket angeläget. Han översatte Bibeln till tyska. Förut hade den bara funnits på latin och grekiska. Alla översättningar var förbjudna.

För hur skulle människorna kunna leva enligt Bibeln om den inte gick att läsa på deras eget språk?

Dessutom skrev Martin Luther en bok som mer kortfattat än Bibeln kunde lära folk om kristendomen. **Lilla katekesen** hette den. Det betyder ungefär *Lilla undervisningen*.

I Lilla katekesen förklarades bland annat tio Guds budord så att folk lättare skulle förstå dem.

Den svenska skolan hade Katekesen som obligatorisk lärobok ända till 1919.

BIBLE SOCIETY, LONDON/BRIDGEMAN ART LIBRARY/IBL

■ Martin Luthers tyska bibel. Luther översatte själv Bibeln från latin till tyska. Om människor skulle kunna leva efter Bibeln måste de kunna läsa den på ett språk de förstod, menade han.

En ny gudstjänst

Luther skissade också på en ny gudstjänst som innehöll flera nyheter:

Prästen skulle *tala* för besökarna på deras eget modersmål. Det är därför prästen *predikar* i lutherska kyrkor.

- Bibelns ord skulle stå i centrum. Därför skulle predikstolar byggas och processioner avskaffas.
- All dyrkan av helgon och relikier samt allt tal om skärselden måste upphöra.
- Psalmsång skulle införas. Kyrkobesökarna skulle själva sjunga med, inte bara prästerna. Och sångerna skulle givetvis vara på modersmålet. Luther skrev själv hundratals psalmer som sjungs än i dag.

ROGER ANDREWS/Flickr (CC BY-NC-ND 2.0)

■ Predikstolen var en nyhet som kom till kyrkorna med reformationen. Den här predikstolen finns i katedralen i Canterbury, England.

Ett nytt sätt att tjäna Gud

Luthers rekommendationer till en ny form av gudstjänst infördes i den protestantiska kyrka som växte fram.

Andra nyheter som protestantismen medförde var att:

- Klostren började avskaffas. Det låg i linje både med Martin Luthers personliga upplevelser som munk och den borgerliga moral som blev alltmer utbredd i städerna. En god kristen skulle leva och verka ute i samhället, inte stänga in sig i ett kloster. Att arbeta med ett vanligt yrke var att tjäna Gud.
- Prästerna fick gifta sig. Precis som alla andra skulle de få bilda familj. Själv gifte sig Martin Luther med en kvinna som hette Katharina von Bora. Tillsammans fick de flera barn.

Reformationen

Den främsta orsaken till att protestanterna lyckades bilda egna församlingar var påvekyrkans dåliga rykte och svaghet vid den här tiden. Det öppnade möjligheter att bryta sig loss och ändå undgå straff. Några nordeuropeiska städer och furstar såg det som en chans att öka sin makt och bli mer självständiga. De stödde därför Martin Luther och andra betydande protestanter.

I många länder följde de nya kyrkorna Luthers förändringar i gudstjänsten.

I stället för påven fick kungen makten över kyrkan som blev en **nationalkyrka**. Västeuropas månghundraåriga påvekyrka hade splittrats.

Denna stora religiösa förändring har blivit känd som **reformationen**.

Ordet *reforma* används ofta i betydelsen 'förändra' eller 'förbättra'. En mer bokstavlig översättning av ordet är 'återforma'. Det kanske bättre uttrycker det som Martin Luther önskade – att ändra kyrkan och återforma den efter Bibelns modell.

SHOWTIME NETWORKS INC/EVERETT COLLECTION/IBL

■ Påven levde i ofattbar lyx och det var dessutom inte ovanligt att han struntade i kyrkans regler. Till exempel hade Alexander VI många älskarinnor och barn, fast påven skulle leva i celibat. Alexander VI var påve i Luthers ungdom. Här spelas han av Jeremy Irons i TV-serien *The Borgias*.

En protest mot påvekyrkan

Reformationen hade sin grund i protesten mot påvekyrkan. Dessa protester hade pågått i flera hundra år innan Martin Luther presenterade sina teser. De nya kyrkor som nu bildades kallas därför **protestantiska**.

Protesten hade varit:

- religiös
- samhällelig
- intellektuell.

Religiös därför att den intresserat sig för Gud och människan, för kyrkans budskap, gudstjänsten och prästernas livsstil.

Samhällelig därför att den kritiserade adelssamhället och prästsamhället och synen att vanligt arbete ledde bort från Gud.

75 procent av Tysklands städer anslöt sig till reformationen. I många städer hängde den samman med att allt fler fick vara med och bestämma.

Intellektuell därför att man bakom motståndet mot skärseld, änglar och helgon kan ana nya tankar och upptäckter inom till exempel astronomin – vetenskapen hade börjat förändra världsbilden. Det gick dock långsamt.

Calvin och Zwingli

I Schweiz var två andra reformatorer verksamma ungefär samtidigt som Luther: **Huldrych Zwingli** och fransmannen **Jean Calvin**. Kyrkor som bygger på deras läror brukar kallas reformerta.

Calvin och Zwingli hade mycket gemensamt i sin syn på kristendomen. De hade en sträng syn på allt som inte nämns i Bibeln och de lät rensa bort krucifix, helgonbilder och altaren från kyrkorna. Båda såg Bibeln som en lagbok som samhället skulle styras efter.

Försök att sprida reformationen till hela Schweiz ledde till krig. Zwingli tjänstgjorde som fältpräst och stupade 1531.

Calvin blev ledare i Genève och hade ambitionen att styra staden utifrån Bibeln. Han förbjöd all lyx, men det betydde inte att alla skulle vara fattiga. Att vara rik kunde tvärtom vara fint, förklarade han. Framgång i arbetet var ett tecken från himlen. Tecknet visade att man hörde till dem som skulle bli frälsta – räddade från helvetet. Men det gällde att inte låta pengarna leda en fel i livet. Pålitlighet, sparsamhet och flit var honnörsorden. Yrkesskickliga köpmän och hantverkare tilltalades i särskilt hög grad av denna lära.

Förutom att Jean Calvin bröt med påven, avskaffade han biskoparna. Dem stod det inget om i Bibeln. I stället leddes församlingarna av vanliga medlemmar. De kallades **presbyterer** eller **äldste**.

AKG/SCANPIX

■ Jean Calvin. Målning från 1555.

AKG/SCANPIX

■ Huldrych Zwingli. Målning från 1531.

Sammanfattning

Reformationen

- Martin Luthers kritik av katolska kyrkan – främst handeln med avlatsbrev – ledde till reformationen.
- Den västeuropeiska kyrkan delades upp i katolicism och protestantism.
- Enligt Luther skulle Bibeln översättas till det språk som folket talade och prästen skulle även predika på detta språk.
- I Luthers Lilla katekes förklarades Bibelns budskap så att folk lättare skulle förstå.
- Inom protestantismen avskaffades klostren och prästerna tilläts gifta sig.
- Många kungar i norra Europa stödde Luther eftersom de då kunde ta makten över kyrkan och dess rikedomar från påven.
- Två andra viktiga reformatorer var Huldrych Zwingli och Jean Calvin, som båda var verksamma i Schweiz.

Det här är offlineversionen av *Reformationen*. Följ länken för att komma åt ytterligare material som övningar, interaktiva element, filmer med mera.

<https://laromedel.ne.se/material/reader/205/7670>